

Profesyonel Hemşirelikte Etik

Funda KARADAĞLI¹

ÖZ

Etik; değerleri, normları, kuralları doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe dalıdır. Hemşirelik etiği, hemşireliğin işlevlerinde meydana gelen gelişmelerle 20. yüzyıldan itibaren önem kazanmıştır. Profesyonel bir meslek olan hemşirelik, insan ile iç içe olması nedeniyle bazı etik ilkelere sahiptir. Etik ilkeler, niyet ve eyleme yön veren temel ve net ahlaki doğrulardır. Bu ilkeler, hemşirelerin, mesleğinin ahlaki yönünün farkında olmasında, ahlaki duyarlılık geliştirebilmesinde ve klinik uygulamalarda sorumluluklarını daha iyi kavrayarak topluma yeterli ve kaliteli bakım sunmalarında rehberlik sağlar. Hemşirelik uygulamalarında dikkate alınması gereken etik ilkeler; özerklik, yararlılık, zarar vermeme, dürüstlük, gizlilik, adalet ve sadakattir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik; etik; ilke.

Ethics in Professional Nursing

ABSTRACT

Ethic is a branch of philosophy that investigates values, norms and rules in terms of right and wrong or good and bad. Nursing ethics has gained importance with developments, occurring on nursing functions since the 20th century. Nursing is a profession that has some ethical principles due to being intertwined with people. Ethical Principles are basic and clear moral truths which guide intentions and actions. These principles provide guidance for nurses to serve an efficient and adequate care for the community by helping them recognize the moral aspects of their profession, enhance moral sensitiveness and realize their responsibilities for their clinical practice. Ethical principles should be considered in nursing practice; these are autonomy, beneficence, nonmaleficence, honesty, confidentiality, justice and loyalty.

Keywords: Nursing; ethics; principle.

GİRİŞ

Hemşirelik, geçmişten günümüze sosyal, kültürel ve teknolojik değişimlerle kendini yenileyen, birey, aile ve toplumun sağlık durumu ile ilgilenen profesyonel bir sağlık disiplini (1,2). Profesyonellik, bir mesleğin var olmasında çok önemli bir kavram olup yüksek oranda uzmanlık, bilgi, beceri, tutum ve davranış biçimi olarak ifade edilmektedir. Profesyonellik toplumun refahını sağlamak için; yapılan işin önemsenmesini, yüksek düzeyde eğitim almayı, başkalarına yardım etme isteği ile motive olmayı, örgütlenmeyi, etik ilkelere sahip olmayı, sorumluluk alma ve karar verme becerisini gerektirir (1). Bu nedenle, her meslekte olduğu gibi etik, profesyonel hemşirelikte de önem taşımaktadır. Çünkü etik, iyi ve doğru olanı araştıran bir felsefe alanıdır. Hemşirelerin etik ilkelerini bilmesi ve etik ilkelere uygun davranışlar sergilemesi mesleki profesyonellik açısından büyük önem taşımaktadır (3).

ETİK NEDİR

Etik sözcüğü, Yunanca “karakter” anlamına gelen “ethos” sözcüğünden türemiştir. “Ethos”tan türetilen “ethics” kavramı ise, belirli bir durum için ideal ve soyut olana işaret ederek, ahlak kurallarının ve değerlerinin incelenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Etik Türkçe sözlükte “törebilim”, “bir meslek grubunun uymak zorunda olduğu davranışlar bütünü” olarak tanımlanmaktadır (4). Etik; insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe dalıdır. Başka tanıma göre ise, etik insan tutum ve davranışlarını iyi (doğru) ve kötü (yanlış) yönde değerlendiren, yaşamsal değerlerle sorunları çözümleyen karar ve eylemlere rehberlik eden, ahlaki normları ve nedenleri araştıran, anlamlandıran, kuramlar geliştiren bilimsel ve insancıl bir alandır (5-9). Etik ve ahlak terimi sıklıkla birbiri yerine kullanılmakla birlikte, birbirinden farklıdır. Ahlak (moral),

¹ İstanbul Gelişim Üniversitesi

Correspondence: Funda KARADAĞLI, e-posta: fkaradagli.84@gmail.com

Geliş Tarihi / Received: 12.04.2015 Kabul Tarihi / Accepted: 12.05.2016

toplumlarda zaman içinde kendiliğinden ortaya çıkmış değerler topluluğudur. Diğer bir ifadeyle ahlak, toplumsal anlamda var olan davranış ve inançları yönlendiren bir değerler sistemidir. Birbiri ile yakından ilişkili olan etik ve ahlak (moral) arasındaki temel fark, etiğin ahlaki konu alan bir disiplin olmasıdır (4,9). Yaşam içerisinde bireyler ve kurumlar sürekli olarak kararlar almakta ve uygulamaktadır. Bu doğrultuda etik, verilen kararların diğer insanları nasıl etkilediği ile ilgilenen bir çalışma alanı olarak da tanımlanabilir ve bireylerin farklı davranış seçenekleri arasından doğru davranışı seçerek uygulayabilmelerini amaçlamaktadır (10).

ETİK TÜRLERİ VE TEORİLERİ

Etik, temel olarak, deskriptif (tanımlayıcı) etik, metaetik (analitik) etik, normatif (kuralcı) etik olmak üzere üç çalışma alanına sahiptir. Ahlak alanındaki bilimsel ve materyalist yaklaşım olarak bilinen deskriptif etik, davranışların sadece ahlaksal açıdan incelendiği ve ahlaksal bir yargılamanın yapılmadığı etik anlayışıdır (2,4). Normatif etik, ahlaki sorunlarda doğru-yanlış davranışları sorgulayan, bunlara ilişkin kurallar oluşturan ve bireyin ahlaki bakımdan ne yapması, nasıl bir kişi olması gerektiği gibi konuları ve soruları yanıtlamaya çalışan bir etik anlayıştır (1,3,9). Meta-etik, etiğin bir bilim olarak eleştirisine odaklanır, davranışlara anlam verme ve doğrulama ile ilgili teorik konularla ilgilenir. İlgi alanları nedeniyle profesyonel etikçilerin alanıdır (2-4).

Etik teoriler, etik ve ahlaki düşünce ve davranışın kaynağını, işleyişini anlama ve sağlık profesyonellerinin karşılaştığı problemlerde nasıl karar vereceği konusunda yardımcı olmaları açısından çok önemlidir. Çok sayıda etik teori geliştirilmiştir ancak bu teorilerden faydacılık ve deontolojik teoriler hemşirelik etiği açısından çok önem taşımaktadır. Etik teorilerden faydacılık teorisinde en fazla sayıda kişiye en fazla iyiliğin sunulması esas olup etik kararların elde edilecek sonuca göre verilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bu teori, ne tarzda bir davranışın insana en büyük mutluluğu veya en az zararı getireceğini tanımlamaya çalışır (6,11,12). Deontolojik teori ise, bir davranışın doğruluğunun ya da yanlışlığının yargılanabilmesi için açık bir rehberdir. Teoride herhangi bir eylemin değerini, o eylemin sonuçlarından daha çok, eylemin arkasındaki iyi niyet ya da davranışın ödev boyutu belirler. Eylem iyiyi yapma isteğinden kaynaklanıyorsa onun ahlaki olduğuna inanılır. Davranışlar değişmeyen ilke, ahlaki kurallara temellenir ya da görev ve sorumlulukların yerine getirilmesini ve belirli kuralların izlenmesini kapsar (10,11). Deontolojik yaklaşımlar, görev ve sorumluluklarda odaklaştığı için mesleki etiğin büyük çoğunluğunu oluştururlar. Hemşirelik mesleğinde de genel olarak bu yaklaşımlar kullanılmaktadır (11). Özellikle 20. yüzyılda hemşireliğin işlevlerinde meydana gelen gelişmeler hemşirelik etiğinin önemini ortaya koymaktadır (5,13).

PROFESYONEL HEMŞİRELİKTE ETİK İLKELER

Profesyonel bir meslek olan hemşirelik insan ile iç içe olması nedeniyle etik kural ve ilkelere sahiptir (7,14). Hemşireliğin ilk etik ilkesi olarak kabul edilen "Florence Nightingale Andı" hemşireler için önemli bir rehber olup,

1950 yılında Amerikan Hemşireler Birliği (ANA), 1953 yılında Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN) çağa uygun yeni hemşirelik ilkelerini ortaya koymuşlardır (13). Hemşirelik mesleği için önemli bir dönüm noktası olan bu ilkelerin hemşireler tarafından bilinmesi, kavranması ve tutarlı bir şekilde uygulama noktasında uzmanlaşması büyük önem taşımaktadır (6,11). Etik ilkeler, niyet ve eyleme yön veren temel ve net ahlaki doğrulardır. Bu ilkeler, hemşirelerin mesleğin ahlaki yönünün farkında olması, ahlaki duyarlılık geliştirebilmesi ve klinik uygulamalarda sorumluluklarını daha iyi kavrayarak topluma yeterli ve kaliteli bakım sunmaları konusunda rehberlik sağlar (7). Ayrıca etik ilkeler hemşirelerin karar vermelerini sağlayarak özgürlük ve otonomisini arttırmaktadır (10,15). Hemşirelik uygulamalarında dikkate alınması gereken etik ilkeler; özerklik, yararlılık, zarar vermeme, dürüstlük, gizlilik, adalet ve sadakattir (6,11). Özerklik ilkesi, kişisel özgürlüktür ve bireyin yaşamını etkileyen konular hakkında tercihler yapabilme özgürlüğüne sahip olması anlamına gelir (7,10,12). Özerklik kavramında dört temel unsur yer almaktadır. Birincisi özerk insanın saygın olduğudur. İnsan onurunu korumayı gözeten bu ilke her bireyi ve onların değerlerine, inançlarına ve düşüncelerine saygı göstermeyi içerir. İkinci unsur, özerk bireyin kendi tercihlerini belirleyebilmesidir. Birey serbestçe ve kendi ussal yetileri ile seçme ve davranışta bulunabilme anlamına gelebilir. Üçüncü unsur, özerk birey bir eylem planı üzerinde kendi kararını verme yeteneğine sahiptir. Kişi yapılacak tercihin anlamını kavrayabilmeli ve bir yandan muhtemel sonuçlarını da değerlendirebilmelidir. Dördüncü unsur ise, özerk bireyin tercihleri doğrultusunda bir eylemde bulunma özgürlüğünün olmasıdır. Özerkliğin sağlanabilmesi için dört unsurun her birinin belirli bir düzeye kadar mevcut olması gerekmektedir (6,11). Hastanın özerkliği, bilgilendirilmiş ve gönüllü olmakla ilişkili olup özerklik ilkesine uygun olarak onam alınması insan haklarına, hasta haklarına ve yasalara saygının bir göstergesidir (7,16). Bilgilendirilmiş onam insan onurunu korumayı, bireye saygı ilkesini yaşama geçirmeyi hedefleyen bir kavramdır. Bu kavram tıbbi bakım planına ilişkin izlenecek eylem yolunun tercih edilmesi hakkının özerk bir şekilde hastalara verilmesini savunmaktadır. Bilgilendirilmiş onam sağlık personeline, her tür tedavi ve girişimde hastayı bilgilendirme ve verilen bilgileri anlamalarını sağlama yükümlülüğünü yüklerken, hastalara da verilen bilgi doğrultusunda tedaviyi reddetme hakkı vermektedir (7,10,11,16-19).

Yararlılık ilkesi, başkalarına yardımcı olma anlamına gelir ve hasta bireyin yararını arttırmaya yönelik eylemleri; "her tür koşulda hasta yararına öncelik verilmesini" içerir. Profesyonel hemşirelerin hastalara yararlı bir şekilde davranma yükümlülükleri vardır. Hemşireler yarar sağlama ilkesi doğrultusunda; başkalarının hakkını korur ve savunur, başkalarını oluşabilecek zarardan korur ve başkaları için zarara sebep olabilecek durumları önler (11,17).

Zarar vermeme ilkesi, yararlılık ilkesi ile ilişkili olup hastanın yararına olacağı düşünülen girişimlerin olası zararlarını değerlendirme, zararı en aza indirme ve hastayı

zarardan koruma anlamına gelir. Bu ilkede aynı zamanda iyilik yapmanın sonucu olarak doğacak zararlardan da kaçınmak anlamına gelir. Böyle bir durumda beklenen yararın zarara göre daha ağır basması gerekmektedir. Örneğin bağışıklama programlarında aşı uygulaması kısa süreli ağrıya neden olur, ancak uzun dönemde sağlık için yarar sağlar. Benzer şekilde cerrahi girişimde de kısa süreli zarar söz konusu ise de uzun dönemde, yaşamı kurtarmak, ağrıyı ve mortaliteyi azaltmak gibi istedik sonuçlara ulaşılır (7,10,11).

Dürüstlük ilkesi, uygulamada doğruyu söylemekle ilişkilidir. Çünkü doğruyu söylemek saygıya, açık iletişime, güvene ve sorumluluğun paylaşılmasına yol açar. Hastanın güvenini sürdürmesi için doğruyu söylemek hemşireler açısından çok önemlidir. Çünkü hastaya yalan söylendiğinde hasta-hemşire ilişkisi ciddi şekilde zarar görebilir. Bu nedenle hemşirelik, dürüstlüğü, hastaların sahip olduğu hakları desteklediğini, kişilere ve özerklik ilkesine saygı gösterdiğini savunmaktadır (11).

Gizlilik ilkesi, mahremiyet kavramı ile ilişkilidir. Mahremiyet sadece saklanacak şeyi ifade etmek için değil, yaşam niteliğini artırmak için bir gereksinim, kendini gerçekleştirme, özerkliğini koruma yollarından biri olarak da ele alınmalıdır (20). Gizlilik ilkesinde, başka kişilerin sahip olduğu özel ya da gizli bilgilerin başkalarıyla paylaşılmasını gerektirir. Yani gizlilik, kişinin mahremiyetini gözetmek demektir. Kişi mahremiyetini sürdürdüğü ve kişinin mahremiyeti korunduğu takdirde saygınlığı korunabilecek ve kendi yaşamını kontrol edebilecektir. Bu sebeple hastaların gizliliğini korumak bireylere saygının bir ifadesidir ve hasta-hemşire ilişkisi açısından da büyük önem taşımaktadır (11). Özellikle günümüz elektronik kayıt işlemlerinde gizlilik ilkesinin yanlışlıkla ihlal edilmesinden kaçınmak için sağlık profesyonellerine büyük görev düşmektedir. Hasta kayıtlarına yazılacak bilgiler seçilirken dikkat edilmeli ve bireyin bakımına katılması sağlanmalıdır. Fakat gizlilik ilkesi yalnızca masum bireylere zarar vermeyi engellemek gibi bir durumla karşı karşıya gelindiğinde sorgulanabilir olmalıdır ve gerekli önlemler alınabilmelidir (7,11).

Adalet ilkesi, bireylerin eşitliğini temel alarak, hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetmedir ya da herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı vermektir (10). Hemşirelikte adalet ilkesi ise; kişilere adil şekilde bakım verme temeline dayanmakta ve hemşirelere aynı tanımlı hastalara, kaynak ve hizmetlerin eşit şekilde dağıtılmasını ve eşit koşullarda bakım verme sorumluluğunu yüklemektedir (7).

Sadakat ilkesi sadık olmak ve verilen sözün yerine getirilmesini içerir. Sadakat ilkesi hemşire-hasta ilişkisi içindeki bağlılığı kapsar ve bu ilke ile verilen sözün tutulmasıyla güven ortamının sürdürülmesi sağlanır (3,6). Sonuç olarak, etik ilkeler hemşirelik mesleğinde uygulamalara ve davranışlara yön vermek üzere oluşturulmuş olup hemşirelik mesleğinin ideallerinin toplum ve meslek üyeleri arasında paylaşılmasını, hemşirelerin hizmet verdiği kişi, gruplara ve mesleğine karşı sorumluluklarının açıklığa kavuşturulmasını ve hizmetin profesyonel ve etik standartlara uyularak verilmesini sağlar. Hemşirelerin etik temelli bakım

verebilmeleri için öncelikle hemşirelik eğitim programlarında bu konunun ele alınması ve öneminin vurgulanması, bunun dışında, hastane ve hemşirelik etik komitelerinin oluşturulması, mesleki örgütlerin bu konuya gereken önemi vermeleri gerekmektedir. Bu ilkeleri dikkate alan hemşireler sorumluluklarını daha iyi kavrayarak topluma yeterli ve kaliteli bakım sağlarken mesleki doyumlarını da artıracaklardır. Ayrıca yaptıkları uygulamalarda tutarlı davranmanın yanı sıra meslektaşları ile iletişimde önemli olan otonomi duygusunu kazanmalarına da fayda sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Görüş S, Kılıç Z, Ceyhan Ö, Şentürk A. Hemşirelerin Profesyonel Değerleri ve Etkileyen Faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. 2014; 5(3): 137-42.
2. Ay FA. Sağlık Uygulamalarında Temel Kavramlar ve Beceriler. 6. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2015.
3. Karaöz S. Cerrahi Hemşireliği ve Etik. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2000; 4(1): 8-15.
4. Cerit B. Hemşirelerin Profesyonellik Davranışları İle Etik Karar Verebilme Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi [Doktora Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2010.
5. Dehghania A, Mosalanejad L, Nayeri ND. Factors Affecting Professional Ethics In Nursing Practice In Iran: A Qualitative Study. *BMC Medical Ethics*. 2015; 16(61): 2-7.
6. Okuroğlu GK, Bahçecik N, Alpar ŞE. Felsefe ve Hemşirelik Etiği. *Kilikya Felsefe Dergisi*. 2014; 1: 53-61.
7. Avcı K. Pediatri Alanında Hemşirelerin Etik Sorunların Çözümüne Yönelik Yaklaşımlarının İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2007.
8. Tarlier DS. Beyond Caring: The Moral and Ethical Bases of Responsive Nurse-Patient Relationships. *Nursing Philosophy*. 2004; 5(3): 230-41.
9. Klavuz R. Yönetmelik Etik ve Halkın Yönetmelik Etik Oluşumuna Etkileri. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. 2002; 26(2): 255-66.
10. Öztürk H. Yönetici Hemşirelerin Etik Davranışları ve Bir Araştırma [Yüksek Lisans Tezi] İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hastane ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim Bilim Dalı; 2010.
11. Burkhardt AM, Nathaniel AK. Çağdaş hemşirelikte etik. Alpar ŞE, Bahçecik N, Karabacak Ü, çeviri. 1. Baskı. İstanbul: Medikal Yayıncılık; 2013.
12. Kelly P. *Nursing Leadership & Management*. 2. Edition. New York: Thomson Delmar Learning; 2008.
13. Kıvanç MM. Hemşirelikte Etik Karar Verme. İstanbul Üniversitesi F. N. H. Y. O. Dergisi. 2005; 13(55): 63-8.
14. Liaschenko J, Peter E. Nursing Ethics and Conceptualizations of Nursing: Profession, Practice and Work. *J Adv Nurs*. 2004; 46(5): 488-95.
15. Saharkhiz H. Effect Group Discussions about Professional Ethics with Nursing Student on Promoting of Them Professional Ethics [Dissertation]. Tehran: Tarbiat Modares University, Faculty of Medical Sciences; 2008

16. Aydın E. Tıp Etiğinde Hasta Özerkliğine Saygı İlkesi. Erciyes Tıp Dergisi (Erciyes Medical Journal). 2003; 25(2): 92-7.
17. Lawrence DJ. The Four Principles of Biomedical Ethics: A Foundation for Current Bioethical Debate. J Chiropr Humanit. 2007; 14: 34-40.
18. Taylor B. Parental Autonomy and Consent to Treatment. Journal of Advanced Nursing. 1999; 29(3): 570-6.
19. Woodward UM. Caring, Patient Autonomy and the Stigma of Paternalism. Journal of Advanced Nursing. 1998; 28(5): 1046-52.
20. İzgi C. Mahremiyet Kavramı Bağlamında Kişisel Sağlık Verileri. Türkiye Biyoetik Dergisi. 2014; 1(1): 25-37.